

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історичних дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НДПП 9 ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Освітньо-професійна програма «Історія», «Середня освіта»

Освітній ступінь «Бакалавр»

спеціальність 032 «Історія та археологія»,

014.03 «Середня освіта. Історія»

факультет Історичний

Робоча програма з курсу «Історія первісного суспільства»

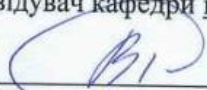
Для студентів освітньо-професійної програми «Історія», «Середня освіта»
Освітнього ступеню «Бакалавр»

Спеціальності 032«Історія та археологія»
014.03 «Середня освіта.Історія»

Розробник: к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін Шипік Н.Ф.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри історичних дисциплін

Протокол від « 27 » серпня 2020 року, №1

Завідувач кафедри історичних дисциплін

_____
(підпис) (Романцов В.М.)
(прізвище та ініціали)

© Шипік Н.Ф., 2020 рік
© МДУ, 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 Гуманітарні науки 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна навчальна дисципліна професійної підготовки	
Модулів – 4	Спеціальність (професійне спрямування): 032 «Історія та археологія», 014.03 «Середня освіта. Історія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання <u>реферування наукової літератури</u> (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітній ступінь: Бакалавр	20 год.	2 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	86 год.
	Вид контролю: залік	Вид контролю: залік	

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
для денної форми навчання - 30/60,
для заочної форми навчання - 4/86

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства». Ґрунтуючись на здобутках сучасної історичної науки сформувати у студентів-істориків знання про початковий етап розвитку людства від появи людини на землі до становлення перших держав, а також супутнього їм виникнення впорядкованої писемності.

Завданням навчальної дисципліни є засвоєння загальнотеоретичних засад історії первісного суспільства як окремої науки; з'ясування основних етапів вивчення первісної історії; з'ясувати специфіку джерельної бази; ґрунтовне ознайомлення з проблемою біологічного становлення людини, теоріями виникнення людського суспільства, реконструкцією основних етапів розвитку господарської, соціальної та духовної сфер життя первісної людини, зокрема матеріальної культури, соціальних норм та ідеологічних уявлень. Суттєва частина курсу відводиться на ознайомлення із ключовими зрушеннями у пізньопервісну добу та період розкладу родової общини.

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія первісного суспільства» складена у відповідності до освітньої-професійної програми «Історія» та «Середня освіта. Історія». «Історія первісного суспільства» є нормативною навчальною дисципліною професійної підготовки, складовою циклу підготовки фахівців освітнього рівня «Бакалавр» спеціальності 032 «Історія та археологія» і 014.03 «Середня освіта. Історія».

Результат вивчення навчальної дисципліни. Студент повинен розуміти вузлові терміни і категорії історії первісного суспільства, орієнтуватися в теоретичних засадах наукової дисципліни; оперувати знаннями про специфіку джерел з історії первісності; чітко уявляти етапи вивчення наукової проблематики; оволодіти знаннями з наукової періодизації; засвоїти програмний матеріал в ході ознайомлення з основною та додатковою літературою.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ до історії первісного суспільства. Епоха праобщини

Тема 1. Вступ до історії первісного суспільства.

Предмет історії первісного суспільства та його значення. Місце історії первісного суспільства у системі наук. Теоретичний рівень історичного дослідження. Хронологічні рамки курсу. Абсолютна та відносна хронологія. Методи датування. Види періодизації - археологічна, геологічна, антропологічна, історична. Загальна характеристика основних етапів первісної історії. Джерела вивчення первісної історії: археологічні, етнологічні, антропологічні, геологічні, палеоботанічні, лінгвістичні тощо. Історія первісного суспільства як синтезуюча історична наука.

Тема 2 . Історіографія історії первісного суспільства.

Уявлення про життя первісних людей у давньому світі. Гесіод, Демокрит, Л. Кар. Середньовічні відомості. П.Карпіні, В.Рубруквіс, М.Поло. Доба великих географічних відкриттів. М.Монтень. Накопичення конкретних знань про первісні суспільства та їх узагальнення в XVIII ст. Ф.Лафіто, Д.Толанд, Г.Форстер, А. Фергюссон. Мислителі Просвітництва. Поява і розвиток наукової історії в XIX ст. Й.Бахофен, М.Леннан. Значення творчості Л.Моргана. Ч. Дарвін і його послідовники. Розвиток науки у XX ст.

Тема 3. Походження людини.

Місце людини у всесвіті і живій природі. Місце людини у систематиці приматів. Рушійні сили антропогенезу. Примати, час і місце їх формування. Перші людиноподібні мавпи. Ранні гомініди, час і місце їх олюднення. Перші представники роду Номо. Найдавніші гомініни та їх трудова діяльність. Давні гомініни. Проблема місця неандертальців в антропогенезі. Теорія двох стрибків. Основні концепції походження людства: біблійна, космічна, трудова концепція походження людства. Еволюційні тенденції, що привели до формування *Homo sapiens*. Час його формування. Локальні варіанти верхньопалеолітичних *Homo sapiens*. Сучасні теорії виникнення *Homo sapiens*. (генетичні дослідження). Екологічні умови антропогенезу.

Тема 4. Виникнення людського суспільства.

Виникнення людського суспільства (первісне людське стадо). Концепції поліцентризму та моноцентризму. Роль мисливства в розвитку праобщини. Природний поділ праці. Статеві відносини у праобщині. Виникнення та розвиток мислення та мови. Витоки ідеологічних уявлень.

Тема 5. Расогенез

Причини та початковий період расової диференціації. Монголоїдна раса: ареал розселення, головні антропологічні ознаки. Європеїдна раса: ареал розселення, головні антропологічні ознаки. Негроїдна раса: ареал розселення, головні антропологічні ознаки. «Молоді» та контактні раси. Особливості контактних рас та причини їх виникнення.

Змістовий модуль 2. Епоха зрілого первісного суспільства та його розкладу.

Тема 1. Виникнення общинно-родового ладу.

Завершення становлення людського суспільства та виникнення первісної родової общини. Основні теорії походження екзогамії. Формування дуально-родової організації. Загальні проблеми соціальної організації общинно-родового суспільства.

Тема 2. Стадія ранньородової общини.

Ранньородова община нижчих мисливців, збирачів та рибалок, її становлення, господарство, матеріальна культура. Соціально-економічні відносини. Зрівняльний та трудовий розподіл продуктів праці. Народонаселення та його відтворення. Розширення ойкумени. Статеві-вікова організація суспільства. Суспільні відносини та організація влади. Соціальні норми. Шлюб і сім'я. Духовна культура.

Тема 3. Стадія пізньородової общини.

Неоліт як період становлення та розвитку пізньородової общини. Перехід від привласнюючого господарства до відтворюючого. Первинні центри землеробства та скотарства. Умови та механізми переходу до відтворюючого господарства. Розповсюдження землеробства та скотарства. Господарство вищих мисливців, збирачів та рибалок. Суспільний поділ праці. Виникнення надлишкового продукту. Зміни у ставленні до власності. Перший та другий суспільний поділи праці. Суспільна організація та її основні принципи. Характер общини та територіальна організація. Родина та шлюб. Термінологія рідства та родинні взаємовідносини. Процес соціалізації. Організація влади та суспільного контролю. Міжродинні стосунки. Військові суперечки. Демографічні та етнокультурні процеси епохи первісної родової общини. Форми суспільної свідомості. Раціональні знання. Образотворче мистецтво. Релігія, міфологія та первісний синкретизм. Соціальні норми.

Тема 4. Епоха розкладу первісного суспільства.

Виробничі умови розкладу первісного суспільства. Розвиток землеробства, скотарства та формування кочового господарства. Екологічно обумовлені еквіваленти виробничого господарства. Суспільство вищих мисливців, збирачів та рибалок. Розвиток домашніх промислів та становлення ремесла. Обмін та його особливості в передкласових суспільствах. Виникнення металургії. Розвиток гірничої справи та видобування корисних копалин. Становлення приватної власності. Майнова і соціальна стратифікація. Основні шляхи політогенезу. Механізми соціалізації. Ініціації. Демографічна та етнічна ситуації. Простір ойкумени та характер розселення. Демографічні характеристики. Етнолінгвістична картина. Еволюція суспільної свідомості.

Тема 5. Первісне суспільство та цивілізація.

Типи первісної периферії та її контактів з цивілізацією. Первісні суспільства протягом головних етапів світового розвитку. Первісні суспільства в сучасному світі. Пережитки первісності в класових суспільствах.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	Усього	у тому числі			Усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
1	2	3	4	6	7	8	9	11
Модуль 1								
Змістовий модуль 1. Вступ до історії первісного суспільства. Епоха праобщини								
Тема 1. Вступ до історії первісного суспільства.	8	2		6	6	1		5
Тема 2. Історіографія первісної історії.	8	4		4	6	1		5
Тема 3. Походження людини.	15	3	4	8	10			10
Тема 4. Виникнення людського суспільства.	4			4	5			5
Тема 5. Расогенез.	2			2	5			5
Разом за змістовим модулем 1	37	9	4	24	32	2		30
Модуль 2								
Змістовний модуль 2. Епоха зрілого первісного суспільства та його розкладу								
Тема 6. Виникнення общинно-родового ладу	5	1	1	3	3			3
Тема 7. Стадія ранньородової общини	8	2	1	5	8			8
Тема 8. Стадія пізньородової общини.	12	3	2	7	10			10
Тема 9. Епоха розкладу первісного суспільства	16	5	2	9	22		2	20
Тема 10. Первісне суспільство та цивілізація.	2			2	2			2
Разом за змістовим модулем 2	43	11	6	26	45		2	43
Модуль 2. ІНДЗ. Реферування наукової літератури								
	10			10	13			13
Усього годин	90	20	10	90	90	2	2	86

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
1.	Походження людини	2	
2.	Розвиток людського суспільства у пізньопервісну добу	2	
3.	Виробничі передумови політогенезу	2	
4.	Розклад родової общини	2	2
5.	Духовна культура родової общини	2	
	Разом	10	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
1.	Вступ. Предмет, значення. Періодизація та хронологія. Завдання: скласти таблицю синхронної періодизації історії первісного суспільства	10	5
2.	Джерельна база та історіографія первісної історії. Завдання: вивчити глосарій	5	5
3.	Походження людини	12	10
4.	Виникнення людського суспільства	5	5
5.	Расогенез	4	5
6.	Виникнення общинно-родового ладу	5	3
7.	Стадія ранньородової общини	15	8
8.	Стадія пізньородової общини	10	10
9.	Епоха розкладу первісного суспільства	22	20
10.	Первісне суспільство та цивілізація.	8	2
11.	Опрацювання наукової літератури	13	13
	Разом	90	86

7. Індивідуальні завдання

Реферування наукової літератури, вивчення глосарія, складення таблиці синхронної періодизації, вивчення фактичного матеріалу, визначення історіографічних проблем, аналіз джерельної бази, підготовка тестових завдань

8. Основними методами навчання є лекції, семінарські заняття, реферування навчальної і наукової літератури.

9. Критерії оцінювання

Розподіл балів за виконаними завданнями

Поточний контроль знань											залік	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2							
Доповіді на семінарах	конспект	Таблиця синхронної періодизації	глосарій	МКР	Всього за модуль	Доповіді на семінарі	конспект	наукова література	МКР	Всього за модуль		
5	3	5	5	10	28	20	12	7	8	47	25	100

Оцінювання знань студентів під час поточного контролю відбувається на підставі наступних критеріїв:

1. Правильність відповідей (правильне, чітке, достатньо глибоке викладення теоретичних понять).
2. Ступінь усвідомлення програмного матеріалу і самостійність міркувань.
3. Новизна навчальної інформації; рівень використання наукових (теоретичних знань).
4. Вміння користуватися засвоєними теоретичними знаннями у повсякденному житті.

Відповіді студентів оцінюються і за формою, тобто з точки зору логічності, чіткості, виразності викладу навчальної літератури.

10. Розподіл балів, які отримують студенти для заліку

Поточне тестування та самостійна робота										залік	Сума
Змістовий модуль №1					Змістовий модуль № 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		100
8	7	8	4	1	9	10	10	16	2	25	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Засоби оцінювання

- залік;
- виступи на семінарських заняттях, конспекти, презентації;
- реферування наукової літератури;
- стандартизовані тести;
- модульні контрольні роботи.

12. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Методичні рекомендації з історії первісного суспільства, матеріали для мультимедійного супроводу;
навчальні відеофільми; контрольні тести.

13 Рекомендовані джерела інформації

Базова література

1. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства, К.: Либідь, 1999.
2. Алексеев В.П., Першиц А.И. История первобытного общества: Учеб. для вузов по спец. "История". - М. : Высш. школа, 2007. - 351 с.
3. Марков Г.Е. Первобытное общество: учебное пособие.- М, 2009. – 210 с.

Допоміжна література до 1 змістовного модулю

1. Алексеев В.П. Становление человечества.-М., 1984.
2. Алексеев В.П. Историческая антропология. - М., 1979.
3. Алексеев В.П. Палеоантропология земного шара и формирование человеческих рас. Палеолит. М., 1978. 284 с
4. Алексеев В.П. В поисках предков. Антропология и история. М., 1972. 200 с.
5. Алексеев В.П. Возникновение человека и общества // Первобытное общество. М., 1975. С. 5-48.
6. Борисковский П.И. Древнейшее прошлое человечества. Л., 1979. 240 с.
7. Вишняцкий Л.Б. Человек в лабиринте эволюции. М.: «Весь мир», 2004.
8. Вишняцкий Л.Б. Введение в преисторию. Кишинев: Высшая антропологическая школа, 2005 (2-е изд.).
9. Вишняцкий Л.Б. Неандертальцы: история несостоявшегося человечества. – СПб, 2010.
10. Возникновение человеческого общества. Палеолит Африки // Палеолит мира. Л., 1977. 212 с.
11. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. 3-е изд. -Л.: Гидрометеиздат. -1990.-528 с.
12. Григорьев Г.П. Начало верхнего палеолита и происхождение Homo Sapiens. Л., 1968. 224 с.
13. Давид Ламберт. Доисторический человек: Кембриджский путеводитель: Пер. с англ. - Л.: Недра, 1991. - 256 с.
14. Дарвин Ч. Воспоминания о развитии моего ума и характера// Ч. Дарвин, Сочинения, пер. С.Л. Соболя под ред. акад. В.Н. Сукачева, Изд. АН СССР, М., 1959 г., том 9. http://www.scepsis.ru/library/id_734.html
15. Дарвин Ч. О происхождении видов путем естественного отбора или сохранении благоприятствуемых пород в борьбе за жизнь/ Ч. Дарвин. Сочинения, т.3. Изд-во АН СССР, Москва, 1939. http://www.chronos.msu.ru/old/RREPORTS/darvin_proishozhdenie_vidov.pdf
16. Дарвин Ч. Происхождение человека и половой отбор. – С.-Петербург. 1896.
17. Залізник Л.Л. Первісна історія України: навч. посібник. – К, 1999. – 263с.
18. Ефименко П.П. Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени. - К.: Изд-во Академии наук УССР, 1953. - 663 с.
19. Елинек Я. Большой иллюстративный атлас первобытного человека. Прага, 1983. 560 с.
20. Ископаемые люди. Древнейшие предки человека. Этапы эволюции гоминид - Доступ з: <http://antropogenez.ru/catalog-hominids/>
21. Дробышевский С. В. Достигающее звено <http://antropogenez.ru/zveno/>
22. Доказательства эволюции. - Под ред. А.В. Маркова. – М., 2010 <http://evolbiol.ru/evidence.htm>
23. История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза. - М., 1983. - 420с.
24. Иди М. Возникновение человека. Недостающее звено. М., 1977. 160 с.
25. Н.Н.Иорданский Эволюция жизни М.: Академия, 2001.-425с. http://macroevolution.narod.ru/iordansky/evzh3_05.htm
26. Констэбл Дж. Возникновение человека. Недостающее звено. М., 1979. 160 с.
27. Кларк Дж.Д. Доисторическая Африка. М., 1977. 200 с.
28. В.А.Красилов. Нерешенные проблемы теории эволюции. Доступ з: <https://evolbiol.ru/kr.htm>

29. Ларичев В.Е. Поиски предков Адама. М., 1978. 128 с.
30. Леви-Строс К. Структурная антропология / Пер. с фр. М.: Наука, 1983. Гл. 2, 4, 9, 11, 15.
31. Лынша В.А. Гордон Чайлд и американский неозволюционизм // Этнографическое обозрение. 2001. № 5. С. 3-17.
32. Массон В.М. Экономика и социальный строй древних обществ { по данным археологии). - Л., 1976.
33. Морган Л.Г. Древнее общество. Л.: Изд-во Института народов Севера ЦИК СССР, 1934
34. Окладников А.П. Утро искусства. Л., 1962. 133 с.
35. Д.Палмер, Л.Палмер. Эволюционная психология. Секреты поведения Homo sapiens. https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/palmer/index.php
36. Поршнева Б.Ф. О начале человеческой истории (проблемы палеопсихологии). М., 1974. 410 с.
37. Поршнева Б.Ф. О начале человеческой истории. - М., 1974. - 485 с.
38. Придо Т. Возникновение человека. Кроманьонский человек. М., 1979. 160 с
39. Рогинский Я.Я. Проблемы антропогенеза. М., 1969. 262 с.
40. Семенов С.А. Развитие техники в каменном веке. - Л., 1968.
41. Семенов Ю.И. Как возникло человечество. - М.: Наука. - 1966. - 576 с.
42. Социально-экономические отношения и соционормативная культура. - М., 1986. (Свод этнографических понятий и терминов).
43. Столяр А.Д. Происхождение изобразительного искусства. - М., 1985.
44. Тейлор Е.Б. Первобытная культура. - М.: Политиздат. - 1989. – 573 с.
45. Токарев С.А. Ранние формы религии и их развитие. - М., 1964.
46. Уайт Э., Браун Дейл М. Возникновение человека. Первые люди. М., 1978. 157 с
47. Ларичев В.Е. Прозрение. - М.: Изд. пол. лих., 1990. - 223 с.
48. Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. - М.: Изд. полит. лит. - 1986. - 704 с.
49. Хрисанова Е.Н., Перевозчикова И.В. Антропология. - М.: Изд. Моск. универ. -1991.-320 с.
50. Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы мира. Расы. Культура. - 2-е изд. -М, 1985. - 272 с.
51. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Чернякова І.Т. Археологія та стародавня історія України. - К.: Либідь, 1992. - 376 с.
52. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. Пер. с англ. Д.А. Коропчевского. М.: Издательство политической литературы, 1989. 573 с.
53. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. 2-е изд./ Предисл. и коммент. Б.А. Старостина; Пер. с фр. Н.А. Садовского. М.: Наука, 1987. 239 с.
54. Хрисанова Е.Н., Перевозчикова И.В. Антропология. - М.: Изд. Моск. универ. -1991.-320 с.
55. Энгельс Ф. Роль труда в процессе превращения обезьяны в человека // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 20.
56. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 21.
57. Эйдельман Н.Я. Ищу предка. – М., 1970. – 240с. Доступ з: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1005472>
58. Сегеда . Тести з дисципліни „Історія первісного суспільства”. – К., 2004. – 6 с.
59. Вишняцкий Л.Б. Неандертальцы: история несостоявшегося человечества. СПб, 2010. – 312 с.
60. Сегеда С. Антропология. – К., 2001.

Інформаційні ресурси

1. Australopithecus afarensis, Доступ з: <http://antropogenez.ru/species/1/>
2. Homo erectus. Доступ з: <http://antropogenez.ru/species/22/>
3. Наукові концепції антропогенезу. Доступ з: <http://antropogenez.ru/zveno-single/12/>

Відео-матеріали:

1. П.Шидловський «Походження людини» Доступно з:
<https://www.youtube.com/watch?v=N9xdakwYZbo>

Допоміжна література до 2 змістовного модулю

1. Залізник Л.Л. Первісна історія України: навч. посібник. – К, 1999. – 263с.
2. Алексеев В.П. Становление человечества. М.: Политиздат, 1984. 462 с.
3. Алексеев В.П. Историческая антропология. - М., 1979.
4. Алексеев В.П. Этногенез, - М.: Высш. школа. - 1986. - 176 с.
5. Альтернативные пути к цивилизации/ Под ред. Н.Н. Крадина и др. М.: Логос, 2000. 367 с.
6. Артемова Э.Ю. Личность и социальные нормы в раннепервобытной общине М.: Наука, 1987. 198 с.
7. Арутюнов С.А. Народы и культуры: Развитие и взаимодействие/ Отв. ред. Ю.В. Бромлей. М.: Наука, 1989. 246 с.
8. Беллвуд П. Покорение человеком Тихого океана.: Юго-Вост. Азия и Океания в доист. эпоху: Пер. с англ. М.: Наука, 1986. 523 с.
9. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. - М.: Наука. - 1983. -416 с.
10. Берндт Р. Мир первых австралийцев: Сокр. пер. с англ./ Р. Берндт, К. Берндт. М.: Наука, 1981. 447 с.
11. Бондаренко Д.М. Бенин накануне первых контактов с европейцами: Человек. Общество. Власть. М.: Ин-т Африки, 1995. 339 с.
12. Бутовская М.Л. У истоков человеческого общества: Поведенческие аспекты эволюции человека/ М.Л. Бутовская, Л.А. Файнберг. М.: Наука, 1993. 255 с.
13. Боас Ф. Ум первобытного человека/ Пер. с англ. А.М. Водена .М.; Л.: Госиздат РСФСР, 1926. 153 с.
14. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. - М.: Наука. - 1983. -416 с.
15. Воробьев Д.В. Ирокезы (XV – XVIII вв.) // Цивилизационные модели политогенеза. – М., 2002.
16. Генинг В.Ф. Этнический процесс в первобытности. - Свердловск, 1970.
17. Геннеп А. ван. Обряды перехода: Сист. изучение обрядов/ Пер. с фр.: Ю.В. Ивановой, А.В. Токровской. М.: Вост. лит., 1999. 198 с.
18. Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография/ Пер. с фр. К.Д. Цивиной. М.: Наука, 1991. 511 с.
19. Джохансон Д., Иди М. Люси. Истоки рода человеческого. Пер. с англ. М., 1984.
20. Кабо В.Р. Первобытная доземледельческая община. - М., 1986. - 304 с.
21. Киселев Г.С. Доколониальная Африка: Формирование классового общества. М.: Наука, 1985. 150 с.
22. Крадин Н.Н. Кочевые общества: (Пробл. формац. характеристики). Владивосток: Дальнаука, 1992. 239 с.
23. Крадин Н.Н. Политическая антропология: Учеб. пособие. М.: Ладомир, 2001.
24. Коротаев А.В. Вождества и племена Страны Хашид и Бакил: Общ. тенденции и факторы эволюции соц.-полит. систем Сев.-Вост. Йемена (X в. до н.э. - XX в. н.э.). М.: ИВИ, 1998. 226 с.
25. Крюков М.В. Система родства китайцев: (Эволюция и закономерности). М.: Наука, 1972. 327 с.
26. Куббель. Л.Е. Очерки потестарно-политической этнографии. М.: Наука, 1988. 272 с.
27. Ларичев В.Е. Прозрение. - М.: Изд. пол. лит., 1990. - 223 с.
28. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении / Пер. с фр. М., 1994
29. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление/ Психология мышления. Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и В.В. Петухова. М: Изд-во МГУ, 1980. С. 130-140.
30. Леви-Стросс К. Структурная антропология/ Пер. с фр., ред. и примеч. В.В. Иванова. М.: Наука, 1985. 536 с.

31. Локвуд А. Я - абориген: Пер. с англ. М.: Наука, 1971. 223 с.
32. Макконнел У. Мифы мункан/ Пер. с англ., предисл. и примеч. О.Ю. Чудиновой. М.: Наука, 1981. 156 с.
33. Малиновский Б. Магия, наука, религия: Пер. с англ. М.: Рефл-бук, 1998. 288 с.
34. Марков Г.Е. История хозяйства и материальной культуры. - М., 1979. - 300 с.
35. Марков Г.Е. История хозяйства и материальной культуры в первобытном и раннеклассовом обществе. М., 1979. 380 с.
36. Морган Л.Г. Лига ходенасаури, или ирокезов: Пер. с англ. М.: Наука, 1983. 301 с..
37. Массон В.М. Экономика и социальный строй древних обществ (по данным археологии). - Л., 1976.
38. Мосс М. Общества. Обмен. Личность: Труды по соц. антропологии: Пер.с фр. М.: Вост. лит., 1996. 360 с.
39. Народы Австралии и Океании/ Под ред.: С.А. Токарева и С.П. Толстова. М.: Изд-во АН СССР, 1956. - 852 с.
40. Э.Нойман. Происхождение и развитие сознания.- М.,К., 1998. – 462с.
41. Павленко Ю.В. Раннеклассовое общество (генезис и пути развития). - Киев, 1989.
42. Первобытное искусство. Новосибирск, 1976. 180 с.
43. Першиц А.И., Семенов Ю.А, Шнирельман В.А. Война и мир в ранней истории человечества. – М., 1994.
44. Петров В.П. Етногенез слов'ян джерела, етапи розвитку і проблематика. - К. -1972.-214 с.
45. Поршнева Б.Ф. О начале человеческой истории. - М., 1974. - 485 с.
46. Ранние формы политической организации: от первобытности к государственности/ Отв. ред. В.А. Попов. М.: Вост. лит., 1995. 350 с.
47. Ранние формы социальной организации: генезис, функционирование, ист. динамика. СПб., 2000. 351 с.
48. Ранние формы социальной стратификации: Генезис, ист. динамика, потестарно-полит.функции: Памяти Л.Е. Куббеля/ Отв. ред. В.А. Попов. М.: Вост. лит., 1993. IV,330 с.
49. Рэдклифф-Браун А. Структура и функция в примитивном обществе: Очерки и лекции: Пер. с англ. М.: Вост. лит., 2001. 304 с.
50. Румянцев А.М. Возникновение и развитие первобытного способа производства. М., 1981. 263 с.
51. Румянцев А.М. Возникновение и развитие первобытного способа производства. Первобытное воспроизводящее хозяйство. М., 1985. 181 с.
52. Салинз М. Экономика каменного века/ Пер. с англ.: О.Ю. Артемовой и др. М.: О.Г.И., 1999. 294 с.
53. Семенов Ю.И. Как возникло человечество. - М.: Наука. - 1966. - 576 с.
54. Семенов С.А. Первобытная техника. МИА. N 54. М.-Л., 1957. 240 с.
55. Семенов Ю.И. Проблема перехода от материнского рода к отцовскому // СЭ. 1970. N 5. С. 57-72.
56. Семенов Ю.И. Происхождение брака и семьи. - М., 1974.
57. Семенов С.А. Происхождение земледелия. Л., 1974. 318 с.
58. Семенов С.А. Развитие техники в каменном веке. - Л., 1968.
59. Социально-экономические отношения и соционормативная культура. - М., 1986. (Свод этнографических понятий и терминов).
60. Становление классов и государств. - М., 1976. - 341 с.
61. Столяр А.Д. Происхождение изобразительного искусства. - М., 1985.
62. Тейлор Е.Б. Первобытная культура. - М.: Политиздат. - 1989.
63. Токарев С.А. Ранние формы религии и их развитие. 2-е изд. М.: Политиздат, 1990. 622 с.
64. Токарев С.А. Религии в истории народов мира. М.: Политиздат, 1965. 623 с.
65. Топоров В.Н. Первобытные представления о мире (общий взгляд) // Очерки истории естественно-научных знаний в древности. М., 1982. С. 8-40.
66. Українці: народні вірування, позір'я, демонологія. - К.: Либідь. - 1991, - 640 с.

67. Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. - М.: Изд. полит. лит. - 1986.- 704 с.
68. Хазанов А.М. Социальная история скифов: Основные проблемы развития древних кочевников евразийских степей. М.: Наука, 1975. 343 с.
69. Чебоксаров Н.Н. Народы, расы, культуры/ Н.Н. Чебоксаров, И.А. Чебоксарова; Отв. ред. Ю.В. Бромлей. 2-е изд., испр., доп. М.: Наука, 1985. 270 с.
70. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Чернякова І.Т. Археологія та стародавня історія України. - К.: Либідь, 1992. - 376 с.
71. Шаревская Б.И. Старые и новые религии Тропической и Южной Африки. М.: Наука, 1964. 387 с.
72. Шнирельман В.А. Возникновение производящего хозяйства. М: Наука, 1989. 444 с.
73. Шнирельман В.А. Происхождение скотоводства. М., 1980. - 336 с.
74. Ювал Ной Харарі Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. К., 2019. – 544с.
75. Элиаде М. Космос и история: Избр. работы: Пер. с фр. и англ./ Общ. ред.: И.Р. Григулевича, М.Л. Гаспарова; Сост., вступ. ст. и коммент. Н.Я. Дараган. М.: Прогресс, 1987. 311 с.
76. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 21.
77. Этнография, как источник реконструкции истории первобытного общества. М., 1979. 168 с.
78. Этнос в доклассовом и классовом обществе. - М. - 1982.

